

**Kuusamon kaupungin
vammaispoliittinen ohjelma
2020 - 2025**

1. JOHDANTO	
2. TAUSTAA VAMMAISPOLIITTISELLE OHJELMALLE	5
2.1 Perusoikeudet	5
2.2 Kuusamon kaupunkistrategia	7
2.3 Keskeiset käsitteet	9
2.3.1 Vammainen henkilö	9
2.3.2 Osallisuus	10
2.3.3 Yhdenvertaisuus	10
2.3.4 Itsemääräämisoikeus	11
2.3.5 Saavutettavuus	11
2.3.6 Esteettömyys	11
2.3.7 Erityispalvelut	12
2.4. Vammaispalveluja koskevaa lainsäädäntöä	12
3. OHJELMAN TEEMAT	14
3.1 Osallistuminen ja vaikuttaminen	14
3.2 Ympäristö ja liikkuminen	19
3.3 Perhe ja itsenäinen elämä	22
3.4 Asuminen	24
3.5 Koulutus ja opiskelu - elinikäinen oppiminen	28
3.6 Sosiaali- ja terveystyöpalvelut	31
3.7 Työelämä	35
3.8 Kulttuuri ja vapaa-aika	36
3.9 Tutkimus ja kehittäminen	37
4. TOIMENPIDEOHJELMA 2020-2025	38
4.1 Taustaa toimenpideohjelmalle	38
4.2 Toimenpiteet eri osakokonaisuuksittain	40

LÄHTEET

1. JOHDANTO

Vammaispoliittisessa ajattelutavassa on tapahtunut kehitystä viime vuosina. Maailmanlaajuisesti vammaisten henkilöiden oikeuksia edistää YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista vuodelta 2006. Suomen osalta tämä sopimus tuli voimaan 10.6.2016. Yleissopimuksella varmistetaan ihmisoikeuksien ja perusvapauksien täysimääräinen toteutuminen kaikille vammaisille henkilöille. Yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien täytäntöön paneminen taataan lainsäädännöllisillä, hallinnollisilla sekä muilla toimenpiteillä, joihin sopijapuolet sitoutuvat.

Valtioneuvoston vammaispoliittiseen selontekoon vuodelta 2006 on kirjattu kolme periaatetta, joihin vammaisilla henkilöillä tulee olla oikeus; yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen sekä tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. Suomen vammaispoliittisen ohjelman, vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle - VAMPO 2010-2015, mukaan vammaisten oikeuksia painottava näkökulma on 2000-luvulla siirtänyt vammaispolitiikan painopisteen toimenpiteisiin, joiden tavoitteena on varmistaa vammaisten henkilöiden yhteiskunnallinen osallisuus ja yhdenvertaisuus. Ohjelmassa on linjattu tavoitteet vuosille 2010-2015 ja siitä eteenpäin. Ohjelmalla vahvistetaan vammaispolitiikan toteuttamista kaikilla yhteiskuntapolitiikan lohkoilla. (STM: julkaisuja 2010:4).

Kuusamon kaupungin vammaispoliittisen ohjelman lähtökohtana on vammaisten kuntalaisten perusoikeuksien toteutuminen yhdenvertaisesti sekä osallisuuden edistäminen. Vammaispoliittinen ohjelma on tarkoitettu työväliseksi Kuusamon kaupungin päättäjille, viranomaisille, järjestöille sekä vammaisille henkilöille itselleen. Tarkoituksena on, että nyt valmistuva ohjelma antaa taustatietoa ja pohjaa vammaisia henkilöitä koskeviin päätöksiin. Ohjelman tarkoituksena on toimia selkeänä ja tarvittaessa muuttavana tietopakettina kuusamolaisten vammaisten olosuhteista ja vammaispoliittisista linjauksista.

Tämän vammaispoliittisen ohjelman päivittämisestä on vastannut vammaisneuvoston nimeämä työryhmä, johon ovat kuuluneet sosiaalityöntekijä Jari Jaakkonen, erityisopettaja Virpi Lämsä, palveluneuvoja, vammaisneuvoston sihteeri Anniina Määttä, sosionomi - opiskelija Jaana Siekkinen, vammaisneuvoston puheenjohtaja Elina Kemppainen ja vammaisneuvoston varapuheenjohtaja Tuula Mustonen. Vammaisneuvosto on käsitellyt ohjelman luonnosta kokouksissaan ja lisäksi siihen on kerätty materiaalia ikämessuilla 12.10.2019 sekä kaikille avoimessa vammaisfoorumissa 3.12.2019. Lisäksi ohjelmaa ovat kommentoineet kaupungin eri toimialojen asiantuntijat.

Edellisen Kuusamon kaupungin vammaispoliittisen ohjelman on Kuusamon kaupunginvaltuusto hyväksynyt helmikuussa 2015. Tämä ohjelma on sen päivitetty versio. Vammaispoliittisen ohjelman toteuttamista varten laaditaan toimenpideohjelma sekä vuosittainen toimintasuunnitelma. Vammaisneuvosto arvioi vammaispoliittisen ohjelman toteutumista vuosittain.

2. TAUSTAA VAMMAISPOLIITTISELLE OHJELMALLE

2.1 Perusoikeudet

Vammaispolitiikan taustalla vaikuttaa useita erilaisia lakeja, sopimuksia ja ohjelmia jotka määrittävät myös tätä vammaispoliittista ohjelmaa. Merkittävimpänä sopimuksena voidaan pitää YK:n vammaissopimusta, joka ohjaa muita ohjelmia ja sopimuksia. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 1§, 2§, 6§.)

Mutta käytännössä perusoikeudet eivät toteudu aina säädetyin mukaisesti, kuten todetaan Suomen vammaispoliittisessa ohjelmassa 2010 – 2015 (valtakunnallinen vammaisneuvosto):

”Käytännössä vammaisten kansalaisten ei kuitenkaan ole mahdollista käyttää täysimääräisesti oikeuksiaan ja vapauksiaan tai täyttää velvollisuuksiaan, koska yhteiskuntamme on perinteisesti suunniteltu ihmisille, joilla ei ole vammoja. Rakenteelliset, samoin kuin asenteelliset esteet rajoittavat vammaisten ihmisten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta kaikkina ikäkausina.”

Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kehittämisestä sekä toimeentulon turvaamisesta. Keskeisimmät sosiaali- ja terveydenhuollon lait vammaisten henkilöiden osalta ovat:

- ✓ sosiaalihoitolaki
- ✓ laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä tukitoimista ja palveluista
- ✓ laki kehitysvammaisten erityishuollosta.

Turvallisuuteen ja koskemattomuuden suojaan liittyvät puutteet ovat erityisen vakavia eri arvoisuutta luovia tekijöitä. Vammaisilla henkilöillä on muita suurempi riski joutua hyväksikäytön ja fyysisen sekä henkisen väkivallan uhriksi. Tämä koskee erityisesti vammaisia naisia ja tyttöjä. Vammaisilla lapsilla ja nuorilla on puolestaan ikätovereitaan suurempi riski joutua toisten lasten kiusatuiksi. Siksi on parannettava poliisin ja muiden viranomaisten mahdollisuuksia tunnistaa ja selvittää vammaisiin kohdistuvia rikoksia.

Vammaisia henkilöitä ei saa kohdella vammaisuuden vuoksi eri tavoin kuin muita ihmisiä. Vammaisten syrjintää on muun muassa se, että he eivät voi osallistua yhteiskunnan toimintaan samalla tavalla kuin muut. Osallisuuden varmistaminen vaatii esteetöntä toimintaympäristöä ja esteettömyys tulee käsittää rakenteellista esteettömyyttä laajempänä käsitteenä esimerkiksi vaihtoehtoisen kommunikaatiomenetelmien mahdollistaminen, viestinnän esteettömyys sekä ymmärrettävyys, tuoksuttomat tilat julkisissa palveluissa.

Vammaispolitiikassa on tärkeää, että vammaisen ihmisen omaa tahtoa ja mielipidettä kunnioitetaan. Yksilöllisyys ja valinnanvapaus ovat nykyaikaisen vammaispolitiikan perusta. Julkisilla ja yksityisillä aloilla toimiville henkilöille on annettava lisää tietoa syrjinnästä ja keinoista torjua syrjintää. Tietoja syrjinnästä ja sen torjumisesta on annettava myös vammaisille ihmisille itselleen ja heidän perheenjäsenilleen.

Vammaisella henkilöllä on oikeus yleisiin palveluihin ja tukitoimiin tarpeen mukaisesti. Jos yleisten palvelujen avulla ei voida taata tarvittavia palveluja, vammaisella henkilöllä on oikeus erityispalveluihin ja tukitoimiin. Toiminnan lähtökohdana tulee olla kaikkien asiakkaiden yhdenvertainen kohtelu.

Kuusamon tilannetta vammaisten henkilöiden perusoikeuksien toteutumisessa palvelujen osalta, voidaan pitää valtakunnallisesti hyvänä tai jopa hieman keskitasoa parempana. Tilannetta voidaan perustella Kuusamon kaupungin vuoden 2015

vammaispoliittisen ohjelmassa esitettyjen tilastojen ja tiedon valossa verrattaessa mm. vammaisten henkilöiden määrää ja heidän saamiaan tutkimuksia ja palveluita. (Kuusamon vammaispoliittinen ohjelma 2015; Veteläinen. S, s. 20,22,23).

Verrattaessa esimerkiksi vammaisille henkilöille myönnettyjä henkilökohtaisen avun tuntimääriä valtakunnallisesti, voidaan sanoa että Kuusamon kaupungin linjaus palveluiden myöntämisessä on ollut keskimääräistä parempi asiakkaiden näkökulmasta. (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201710058893> Tilastoraportti: 34/2017). Vammaisten henkilöiden määrässä ei ole juuri tapahtunut muutoksia Kuusamossa. Palvelut ovat lähellä ja saavutettavissa. Palvelutarpeen arvioinnit, palvelusuunnitelmat ja päätökset tehdään määrärajoissa. (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201710058893> Tilastoraportti: 34/2017).

Kuusamolaisien kehitysvammaisten diagnosointi (Arvio, 2019.) mukaan toteutuu valtakunnallista tasoa paremmin. Kehitysvammaisten asumispalveluihin on tehty vuoden 2019 aikana Kuusamossa uudisrakennus- ja parannustöitä kaupungin omana toimintana sekä yksityisen palveluntuottajan toimesta. Kehitysvammaisten mahdollisuudet osallistua päivä- ja työtoimintaan ovat hyvät ja kuljetuspalvelut toimivia. Kehitysvammaisille henkilöille on hyvin tarjolla avotyötoimintaa sekä kaupungin organisaatiossa että yksityisissä yrityksissä.

2.2 Kuusamon kaupunkistrategia

Kuusamon kaupunginvaltuusto on 11.11.2013 hyväksynyt kaupunkistrategian, http://www.kuusamo.fi/sites/default/files/kaupunkistrategia_vuoteen_2021.pdf jossa on visiona Kaikkien aikojen Kuusamo. Kaupunkistrategian kolme kriittistä menestystekijää ovat:

1. hyvinvointi
2. elinvoima
3. kehittyvä kaupunki.

Kaupunkistrategian hyvinvoinnin pääpainopisteet tukevat toteutuessaan vammaisten henkilöiden hyvinvointia. Hyvinvoinnin painopisteet ovat (Kuusamon kaupunkistrategia 2021):

- ✓ fyysinen, henkinen ja sosiaalinen hyvinvointi
- ✓ hyvinvointia tukeva esteetön ja terveellinen ympäristö
- ✓ yhtäläiset mahdollisuudet
- ✓ kuntalaisten osallisuus ja osallistumismahdollisuudet
- ✓ palveluiden saatavuus ja saavutettavuus
- ✓ kolmannen sektorin palvelutuotanto.

Kaupunki on uusimassa kaupunkistrategian vuoden 2020 aikana. Kaupunkistrategian ja vammaispoliittisen ohjelman keskeiset ja yhteiset tavoitteet ovat edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden ja osallisuuden sekä esteettömyyden toteutumista käytännössä.

Uusi kaupunkistrategia on hyväksytty 21.9.2020 ja sen mukaiset painopisteet ovat:

- ✓ saavutettavuus ja yhteydet
- ✓ yritysmyönteisyys
- ✓ elinkeinojen kehitys, kehittämishankkeet, puurakentaminen, investoinnit
- ✓ biotalous, matkailu ja ruokatuotanto
- ✓ luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen.

Eryteisesti uudesta kaupunkistrategiasta on nostettava esille toimintatavat, jotka sisältävät eri vammaisryhmien osalta merkittäviä periaatteita.

Tapa toimia

- Kaikki mukaan – kuuntelu, keskustelu ja yhdessä kehittäminen luovat arvostusta.
- Asukas ja asiakas edellä – palveluasenne.

- Kokeilut ja nopea toimeenpano.
- Avoimet mittarit ja tietoon perustuva päätöksenteko

Toimintatapa sisältää lupauksen kaikkien mielipiteen kuuntelemisesta ja erilaisten tarpeiden huomioimisesta paikallisessa kehittämisessä. Tässä ohjelmassa viitataan kaupunkistrategian osalta aikaisempaan, koska koronapandemia on viivästyttänyt tämän ohjelman valmistelua ja julkaisua. Alun perin ohjelman piti olla valmis ja hyväksytty keväällä 2020.

Palvelujen järjestämisen lähtökohtana on vammaisen henkilön oikeuksien ja yksityisyyden kunnioittaminen, itsemääräämisoikeuden huomioiminen sekä omatoimisuuden vahvistaminen. Palvelujärjestelmän tulee olla joustava sekä palvelujen helposti saatavilla, tarkoituksenmukaisia ja tarpeen mukaisesti kohdennettuja ja kohtelun asiakasta kunnioittavaa.

2.3 Keskeiset käsitteet

2.3.1 Vammaisen henkilö

Vammaisuus käsitteenä on sidoksissa yhteisöön ja ympäristöön, jossa vammaisen henkilö toimii. Vammaisuus on yhteiskunnan ja yhteisöjen normien, historiallisten tilanteiden ja asenteiden määrittämää. Yhteisöt määrittelevät itseään, jäseniään ja toisia yhteisöjä. Kysymys siitä, kuka on vammaisen henkilö, on viime kädessä aina yksilön itsensä määriteltävissä oleva asia.

Käytännössä vammaisuutta määritellään ja arvioidaan erilaisten tukien ja palveluiden myöntämisen yhteydessä ja lainsäädännössä sekä muissa vastaavissa normeissa. Tällöin on tärkeää, että määrittely ei johda kielteiseen ja syrjivään leimautumiseen. (Nurmi - Koikkalainen ym. 2017.) Virallinen kansainvälinen määritelmä vammaisuudesta on tehty YK:n vammaissopimuksessa:

“Vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.”

2.3.2 Osallisuus

Osallisuus edellyttää sitä, että ihmisellä on käytössään riittävät aineelliset resurssit, jotta hän on omaa elämänsä koskevassa päätöksenteossa toimijana ja että hänellä on sosiaalisesti merkityksellisiä ja tärkeitä suhteita, jäsenyyttä erilaisissa ryhmissä. Osallisuus tarkoittaa jonkin yhteisön jäsenen olemista ja toimimista niin, että syntyy kokemus yhteisöön kuulumisesta. Osallisuus toteutuu yksilön ja yhteisön välisessä vuorovaikutuksessa (VamO-hanke.).

2.3.3 Yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia ja ettei ketään saa syrjiä iän, ihonvärin, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn esimerkiksi vammaisuuden perusteella. Perustuslain (731/1999) mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Yhdenvertaisuuslain (21/2004) tarkoituksena on edistää ja turvata yhdenvertaisuuden toteutumista sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa. (Yhdenvertaisuus - Sisäministeriö /Ministerien oikeusyksikkö/ Yhdenvertaisuus etusijalle - hanke) Kuusamon kaupungin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusohjelma 2019 - 2020 määrittelee yhdenvertaisuuden myös yhdenvertaisuuslain (1347/2014) pohjalta (Kuusamon kaupunki 2018).

2.3.4 Itsemääräämisoikeus

Itsemääräämisoikeus tarkoittaa jokaisen ihmisen oikeutta päättää itse omista asioistaan. Itsemääräämisoikeus on jokaiselle kuuluva perus- oikeus, jonka käyttämiseen tulee saada tukea (=tuettu päätöksenteko). Itsemääräämisoikeuden toteutumisen kannalta on tärkeää, että ihminen ymmärtää päätöstensä seuraukset.

2.3.5 Saavutettavuus

Saavutettavuudella viitataan usein muuhun kuin fyysiseen ympäristöön. Esimerkiksi palvelut, viestintä ja verkkosivut pitää toteuttaa niin, että ne soveltuvat kaikille. Saavutettavuutta on myös ihmisten moninaisuuden huomioon ottava ilmapiiri ja asenteet. Saavutettavuuden kannalta olennaista on pääsyn varmistaminen palveluihin, rakenteellisten esteiden poistaminen, tiedottamisen, annettavien ohjeiden ja päätösten ymmärrettävyys ja selkeys.

2.3.6 Esteettömyys

Esteettömyys on laajan määritelmän mukaan fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen ympäristön toteutumista siten, että jokainen voi toimintakyvystään riippumatta toimia yhdenvertaisesti ja osallistua yhteiskunnan toimintaan (Eske.fi.2019).

Esteettömyys merkitsee mm. palvelujen saatavuutta, välineiden käytettävyyttä, tiedon ymmärrettävyyttä ja mahdollisuutta osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Esteettömyys on osa saavutettavuutta. Esteettömässä ympäristössä esimerkiksi pyörätuolin käyttäjiä varten rakennusten kynnykset ovat matalia ja portaissa on luiskat. Esteettömässä tilassa on inva – wc ja kuulovammaisia varten induktiosilmukka.

Esteettömyyden osalta on huomioita entistä enemmän virtuaalisen ympäristön esteettömyys. Tämä tarkoittaa esimerkiksi selkeitä ja rakenteeltaan loogisia verkkosivuja. Lisäksi teknologian kehittyminen mahdollistaa vaihtoehtoisten kommunikaatiomenetelmien käyttämisen: puhe, kuvat yms. Myös verkossa tapahtuvan asioinnin esteettömyys tulee ottaa huomioon palveluita siirrettäessä sähköiseen ympäristöön.

2.3.7 Erityispalvelut

Erityispalvelut tarkoittavat esimerkiksi vain vammaisille tarkoitettuja palveluja. Erityispalvelun tarkoituksena on turvata sen saajalle yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja osallistumisen edistäminen ja toteutuminen sekä tarvittavien palvelujen saaminen (Vammaispalvelujen käsikirja). Laissa vammaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista.

2.4 Vammaispalveluja koskevaa lainsäädäntöä

Keskeistä lainsäädäntöä vammaisten ja kehitysvammaisten osalta:

- sosiaalihuoltolaki 1301/2014
- laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/1987 (vammaispalvelulaki)
- asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 759/1987
- laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977 (kehitysvammalaki)
- laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 133/2010
- laki omaishoidon tuesta 937/2005.

Laissa vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, vammaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista.

Vammaisten henkilöiden palvelut järjestetään ensisijaisesti sosiaalihuoltolain mukaan. Jos sosiaalihuoltolain tai muun lain mukaiset palvelut eivät ole riittäviä tai sopivia, palvelut järjestetään vammaispalvelulain ja -asetuksen mukaan (STM 201).

Vammaispalvelulaissa on erityisen ja yleisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvia palveluita ja tukitoimia. Erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvia palveluita ja tukitoimia pitää järjestää vammaisille määrärahoista riippumatta (nk. subjektiiviset oikeudet), esimerkiksi liikkumista tukevat palvelut (kuljetuspalvelu) ja henkilökohtainen apu. Yleisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvia palveluita ja tukitoimia (määrärahasidonnaiset), joiden järjestämiseen voidaan käyttää enemmän harkintaa tai jättää kokonaan järjestämättä ovat esimerkiksi sopeutumisvalmennus ja taloudelliset tukitoimet.

Kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa säädetään erityishuollon järjestämisestä, ohjauksesta ja valvonnasta. Erityishuoltoa annetaan henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi. Lisäksi edellytetään, että henkilö ei voi saada riittäviä tai sopivia palveluja ensisijaisesti sosiaalihuoltolain tai toissijaisesti vammaispalvelulain tai muiden erityislakien perusteella. Erityishuollon toteuttamista varten laaditaan kehitysvammaiselle henkilölle henkilökohtainen erityishuolto-ohjelma, jossa määritellään nimenomaan erityishuoltona annettavat palvelut.

Vammaisen tarvitsema apu ja hoiva voidaan järjestää myös omaishoidon avulla. Omaishoidon tuki on lakisääteinen yleiseen järjestämisvelvollisuuteen kuuluva palvelu, jonka järjestämisestä kunta huolehtii määrärahojensa puitteissa. Omaishoidon tuen myöntämisen lähtökohtana on, että hoidettavan omainen tai läheinen haluaa ryhtyä omaishoitajaksi ja hoidettava hyväksyy hänet hoitajakseen.

Vammaisten palveluiden ja tukitoimien järjestäminen on pääasiallisesti henkilön kotikunnan vastuulla, lukuun ottamatta tulkkauspalvelua, jonka järjestäminen on Kelan vastuulla.

3. OHJELMAN TEEMAT

3.1 Osallistuminen ja vaikuttaminen

YK:n yleissopimuksen 9. artikla:

Esteettömyys ja saavutettavuus

”1. Jotta vammaiset henkilöt voisivat elää itsenäisesti ja osallistua täysimääräisesti kaikilla elämänalueilla, sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet varmistaakseen vammaisille henkilöille muiden kanssa yhdenvertaisen pääsyn fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään, muun muassa tieto- ja viestintä- teknologiaan ja -järjestelmiin, sekä muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin sekä kaupunki- että maaseutualueilla.

Näitä toimia, joihin sisältyy saavutettavuuden esteiden tunnistaminen ja poistaminen, sovelletaan muun muassa:

- a) rakennuksiin, teihin, kuljetukseen sekä muihin sisä- ja ulkotiloihin, koulut, asunnot, terveydenhuoltoyksiköt ja työpaikat mukaan lukien;*
- b) tiedottamiseen, viestintään ja muihin palveluihin, sähköiset palvelut ja pelastuspalvelut mukaan lukien.*

2. Sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet, joilla:

- a) kehitetään ja saatetaan voimaan yleisölle avoimien tai tarjottavien tilojen ja palvelujen saavutettavuutta koskevia vähimmäisstandardeja ja -ohjeita ja valvotaan niiden täytäntöönpanoa;*

- b) varmistetaan, että yksityiset tahot, jotka tarjoavat yleisölle avoimia tai tarjottavia tiloja ja palveluja, ottavat huomioon kaikki esteettömyyden ja saavutettavuuden osatekijät vammaisten henkilöiden kannalta;*
- c) annetaan sidosryhmille koulutusta vammaisten henkilöiden kohtaamista esteettömyys - ja saavutettavuuskysymyksistä;*
- d) tuotetaan yleisölle avoimien rakennusten ja muiden tilojen opastetekstit pistekirjoituksella sekä helposti luettavassa ja ymmärrettävässä muodossa;*
- e) järjestetään avustajia ja muuta apua, mukaan lukien oppaat, lukijat ja koulutetut viittomakielen tulkit, helpottamaan yleisölle avoimien rakennusten ja muiden tilojen esteettömyyttä;*
- f) edistetään muita asianmukaisia vammaisten henkilöiden avustamisen ja tukemisen muotoja tarkoituksena varmistaa heille tiedon saavutettavuus;*
- g) edistetään uusien tieto- ja viestintäteknologioiden ja -järjestelmien, myös internetin, saavutettavuutta vammaisille henkilöille;*
- h) edistetään saavutettavien tieto- ja viestintäteknologioiden ja -järjestelmien suunnittelua, kehittämistä, tuotantoa ja jakelua varhaisessa vaiheessa siten, että näistä teknologioista ja järjestelmistä tulee saavutettavia mahdollisimman alhaisin kustannuksin”.*

Oikeus viestintään ja tiedonsaantiin on kansalaisten perusoikeus. Viestintäpalvelut ovat tänä päivänä yhä oleellisempi osa arkipäivää. Esteettömyyden toteutuminen tiedonsaannissa ja viestinnässä on tärkeää (Kempainen 2008). Tiedonsaanti ja viestintä tulee toteuttaa niin, että jokaisella yksilöllä on mahdollisuus hankkia ja saada tietoa omalla kommunikointitavallaan. Tiedonsaannin tulee olla monimuotoista. Apuna kommunikoinnissa voivat olla erilaiset apuvälineet, tulkkipalvelut sekä fyysisesti ja asenteellisesti esteetön ympäristö. (Kommunikoinnin esteettömyys – Papunet.)

Kuusamossa järjestetyissä Vammaisfoorumeissa vuosina 2012-2019. kerätyssä tutkimusaineistossa tuli esille, että osa kokee palveluista tiedottamisen toimivana. Perusturvan tiedottamisohjelma nähtiin hyvänä, samoin kuin mahdollisuus

tiedonsaantiin vammaisjärjestöiltä. Kuusamossa lähes kaikki vammaiset henkilöt ovat palvelujen piirissä. Kaupungin vammaistyön sosiaalityö sisältää mm. ohjausta ja neuvontaa, joiden tavoitteena on vammaisen arjen sujuvuuden ja toimintakyvyn tukeminen. KELA:n tulkkipalveluita pidettiin toimivina, mutta puutteena koettiin paikkakunnan oman tulkin puuttumista. (Veteläinen S., 2014,) (Vammaispoliittinen foorumi, 2019.)

Tulevaisuuden tavoitteena Kuusamossa on esteettömän tiedonsaannin ja viestinnän lisääminen sekä kehittäminen. Sähköiset tietokone- ja internetpalvelut tulisi tehdä esteettömiksi ja saavutettaviksi sekä helppokäyttöisiksi vammaisille henkilöille. Sähköisen asioinnin kehittäminen mahdollistaa omaehtoista toimintaa ja asiointia. Jokaiselle vammaisryhmälle on varmistettava keino tiedon saamiseksi kehittämällä sähköistä asiointia ja erilaisia tiedotus- muotoja. Tavoitteena on ohjauksen ja neuvonnan kehittäminen sekä tiedon jakaminen asiakkaan omalla kommunikointimenetelmällä.

Tavoitteisiin pääsemistä tuetaan järjestämällä tarpeen mukaista ohjausta, opastusta ja koulutusta. Selkokielineen vammaispalveluopas tulee laatia sekä taata riittävät resurssit henkilökohtaiselle, asiakaslähtöiselle työskentelylle. Kaupungin nettisivut löytyvät osoitteesta www.kuusamo.fi. Kuusamossa on aloitettu syksyllä 2019 verkkosivujen uudistaminen. Vammaisneuvosto otetaan mukaan päivittämään kaupungin nettisivuja, jotta niistä saataisiin saavutettavammät ja selkokielisemmät.

Vammaisneuvosto on vammaisten asiantuntijaelin kunnassa. Vammaisneuvoston toiminnan pohjalla on vammaispalvelulain (3.4.1987/380) 13 § ja kuntalain (10.4.2015/410) 28§. Vammaisneuvosto on yhteistyöfoorumi vammaisille, vammaisjärjestöille, vammaisten läheisille, viranhaltijoille ja luottamushenkilöille. Vammaisneuvosto on vammaisten vaikutuskanava kuntaan.

Kuntalaki 28§ ”Vammaisten henkilöiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi kunnanhallituksen on asetettava vammaisneuvosto.

Vammaisneuvosto voi olla useamman kunnan yhteinen. Vammaisilla henkilöillä sekä heidän omaisillaan ja järjestöillään tulee olla vammaisneuvostossa riittävä edustus. Kunnanhallituksen on huolehdittava vammaisneuvoston toimintaedellytyksistä.

Vammaisneuvostolle on annettava mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen taikka heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta. Vammaisneuvoston nimittää kaupunginhallitus neljäksi vuodeksi kerrallaan vammaisjärjestöjen esityksen perusteella.

Vammaisneuvosto arvioi vammaispoliittisen ohjelman toteutumista vuosittain yhteistyötapaamisissa ja vammaisilta hankkimansa palautteen perusteella. Päätelmät sisällytetään vammaisneuvoston vuosikertomuksiin. Päätelmät saatetaan lautakuntien ja muiden yhteistyötahojen tietoon mahdollisia toimenpiteitä varten. Vammaisneuvosto puuttuu aloittein asioiden kulkuun, jos seuranta antaa siihen aiheita. Kuusamon vammaisneuvosto kokoontuu 6-8 kertaa vuodessa ja siihen kuuluu puheenjohtaja, varapuheenjohtaja, sihteeri sekä 14 jäsentä varajäsenineen.

Seuraavassa listassa on vammaisfoorumissa 3.12.2019 kerättyä palautetta:

- ✓ vammaisuus ei saisi olla este osallistumiselle
- ✓ toisaalta Kuusamossa tarvittavia apuvälineitä on hyvin saatavilla
- ✓ kuljetuspalvelut toimivat pääasiallisesti hyvin
- ✓ tiedonkulku ei toimi kaikkialla, joka estää osallistumisen
- ✓ osa palautteen antajista kokee että tietoturva mennyt liialliseksi ja estää palveluiden saumattoman ja joustavan toteutumisen
- ✓ osa koki kuljetuspalvelun, avustajien ja apuvälineiden saannin puutteelliseksi
- ✓ rakentamisen virheellisyyttä moitittiin tilojen esteettömyyden näkökulmasta, mm. kulku Kuusamon kaupungin valtuustosaliiin on liikuntarajoitteisille hankalaa
- ✓ tiedon tai taidon puute, kuten ettei osaa käyttää nettiä, voi estää osallistumisen

- ✓ lisäksi esille tuli asumisyksiköissä olevia epäkohtia, kuten miksi asukkaat ei pääse harrastuksiin, koettiin liikaa holhoamista ja osan mielestä liian joustamattomat systeemit johtavat siihen, että asukkaiden itsemääräämisoikeus ei toteudu.
- ✓ epäkohtana nousi esiin, miten kaikki vammaisryhmät eivät pysty osallistumaan vammaisfoorumiin; myöhäinen ajankohta, pitkät välimatkat vaikuttavat osallistumismahdollisuuksiin
- ✓ foorumissa kysyttiin, miksi kehitysvammaisten asumispalveluyksiköiden asukkaat eivät pääse osallistumaan foorumiin
- ✓ kysyttiin myös miksi kaupungin asioista päättävät eivät osallistu esimerkiksi vammaisfoorumiin ja miksi vammaisten omaiset eivät osallistu järjestettyihin tilaisuuksiin
- ✓ osallisuutta rajoittaa kuntoutuksen epääminen ja se ettei uskalla puhua asioista leimautumisen pelosta
- ✓ osallisuutta estää henkilökohtaisen avun toteuttaminen palvelusetelillä, kun avustajia on suuri ja vaihtuva määrä
- ✓ huolta herätti yksityisen asumispalveluiden henkilökunnan määrän riittämättömyys ja sen vaikutus koettuun osallisuuteen.

Palautteen keskeiset teemat ovat vammaisten henkilöiden aito kuuleminen, saavutettavuus, osallisuus ja esteettömyys, jotka käsitteinä liittyvät hyvin läheisesti toisiinsa. Osallisuutta edistää esteettömyys ja toisaalta esteettömyys lisää myös palveluiden saavutettavuutta. Kokemuksia osallisuuden tunteen vähenemisestä aiheutti esimerkiksi, ettei yksityinen palveluntuottaja pidä lupauksiaan eikä vastaa sähköposteihin. Todettiin että rakenteet ja asiakastyö vaikuttaa asiakkaan osallisuuteen. Pystyäkseen vaikuttamaan on vammaiselle henkilölle kunnan annettava tietoa ja vammaiset henkilöt tulisi huomioida nykyistä paremmin kaupungin päätöksissä.

3.2 Ympäristö ja liikkuminen

yleissopimuksen 19. artikla:

Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä

“Tämän yleissopimuksen sopimuspuolet tunnustavat kaikkien vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen oikeuden elää yhteisössä, jossa heillä on muiden kanssa yhdenvertaiset valinnanmahdollisuudet. Sopimuspuolet toteuttavat tehokkaat ja asianmukaiset toimet tehdäkseen vammaisille henkilöille helpommaksi nauttia tästä oikeudesta täysimääräisesti sekä helpottaakseen heidän täysimääräistä osallisuuttaan ja osallistumistaan yhteisöön, muun muassa varmistamalla, että:

a) vammaisilla henkilöillä on yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat, eivätkä he ole velvoitettuja käyttämään tiettyä asuinjärjestelyä;

b) vammaisten henkilöiden saatavissa on valikoima kotiin annettavia palveluja sekä asumis- ja laitospalveluja sekä muita yhteiskunnan tukipalveluja, mukaan lukien henkilökohtainen apu, jota tarvitaan tukemaan elämistä ja osallisuutta yhteisössä ja estämään eristämistä tai erottelua yhteisöstä;

c) koko väestölle tarkoitetut yhteisön palvelut ja järjestelyt ovat vammaisten henkilöiden saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa ja vastaavat heidän tarpeitaan.”

Esteettömän ympäristön vaatimukset perustuvat maankäyttö- ja rakennuslain (MRL 2000) ja -asetuksen (MRA 2000) yleisissä tavoitteissa mainittuun sosiaalisesti kestävä kehityksen ajatukseen ja liikkumisen tasa-arvoon kaikille kansalaisille. Lain yhteydessä korostuvat erityisesti eri väestöryhmien tarpeiden huomioon ottaminen kaavoituksessa ja rakentamisessa (Esteetön ympäristö).

Bussien, junien, laivojen, lentokoneiden ja taksien on oltava esteettömiä ja turvallisia. Kaikkien vammaisryhmien on voitava käyttää niitä mahdollisimman helposti ilman erityistä apua. Liikennevälineiden aikataulujen on oltava helposti ymmärrettäviä ja kaikkien saatavilla. Vaikeavammaisten henkilöiden kuljetuspalvelut on järjestettävä niin, että heidän oma tahtonsa liikkumiseen toteutuu.

Liikkumisvapaus on säädetty perustuslaissa. Vammaisilla henkilöillä ei käytännössä ole samassa määrin liikkumisen mahdollisuuksia tai vapautta valita sopivin liikenneväline tilanteen mukaan kuin muilla. Julkista liikennettä tulee kehittää mahdollisuuksien mukaan niin, että se pystyy palvelemaan tasapuolisesti kaikkia heidän asuinpaikastaan, iästään ja vammastaan huolimatta. Tavoitteena tulisi olla julkisen liikenteen mahdollisimman hyvä saavutettavuus. (STM. 2011. Suomen vammaispoliittinen ohjelma vuosiksi 2010-2015. Selkokieli).

Vammaisen henkilön liikkumisen tukeen liittyvät oikeudet ja palvelut ovat lakisääteisiä. Lakeina ovat esimerkiksi sosiaalihuoltolaki ja vammaispalvelulaki. Kuljetuspalveluihin niihin liittyvine saattajapalveluineen kuuluu vaikeavammaisen henkilön työssä käymisen, opiskelun, asioimisen, yhteiskunnallisen osallistumisen, virkistyksen tai muun sellaisen syyn vuoksi tarpeelliset, jokapäiväiseen elämään kuuluvat kuljetukset (VPL 380/1987). Kuusamolaisilla vammaisilla henkilöillä oli kesäkuussa 2019 voimassa 118 kuljetuspalvelupäätöstä: Päätöksistä 105 vammaispalvelulain ja 13 sosiaalihuoltolain mukaisia (alle 65v.). Yli 65 -vuotiaiden sosiaalihuoltolain mukaiset päätökset puuttuvat näistä luvuista. Terveystuottoon liittyvien matkojen järjestelyistä ja korvauksista vastaa Kela.

Kuusamossa kuljetuspalvelua haetaan erillisellä lomakkeella, joka palautetaan vammaistyön sosiaalityöntekijälle. Taajama-alueella liikennöivä Palvelulinja KyytiMatti on kaikille avointa kuljetuspalvelua. Sivukyläen asukkaat ja henkilökohtaisen kuljetuspalvelupäätöksen saaneet saavat Taksi Plus-kortin.

Vammaisfoorumeissa kerätyssä palautteessa on tullut esille inva-varusteisten kulkuneuvojen merkitys vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden ja osallisuuden/osallistumisen mahdollistajina. Liikkumista koskevat palvelut koettiin pääsääntöisesti hyväksi ja tärkeä tavoite on jatkossakin taata toimivat kuljetuspalvelut. Kehittämisehdotuksena on tuotu esille matalalattiabussin hankkiminen seuraavaksi reittiliikenneautoksi. Sen toimivuus Kuusamon lumisissa talviolosuhteissa on kuitenkin herättänyt kysymyksiä. (Veteläinen. 2014).

Vammaisfoorumissa, joka pidettiin 3.12.2019, kuusamolaiset vammaiset ja vammaisjärjestöjen edustajat kokivat Kuusamon olevan turvallinen paikka asua. Vuorovaikutus esteettömyysasioissa järjestöjen ja kaupungin kanssa sujuu hyvin. Kaupoissa ja julkisissa rakennuksissa esteettömyys on huomioitu. Yritysten henkilökunta on palvelualtista ongelmatilanteissa, toisaalta pankkiautomaatit ovat liian korkealle asetettuja.

Tiet hiekoitetaan hyvin ja liikuntahalli tarjoaa hyvin mahdollisuudet liikunnan harrastamiseen. Samoin esteetön rantareitti sai kiitosta, joskin toivotaan esteettömiä ja katettuja ulkoilureittejä myös luontikaupungin näköalapaikoille. Kirkkosaaren sillan luiskaa toivotaan loivennettavan. Liikennejärjestelyt Sokos-alueen, Kirkkokedon koulun ja Porkkatörmän välillä on todettu sekaviksi ja ajoittain vaarallisiksi. Alueella liikkuu kauppakeskuksen asiakkaita, huonon liikuntakyvyn omaavia ikäihmisiä sekä niin aamuisin kuin iltapäivisin pieniä lapsia kouluun kускаavia vanhempia. Niin ikään monelta suunnalta risteävät tiet ja risteykset aiheuttavat vaaratilanteita, jonka vuoksi ehdotetaan jopa osaa kaduista rajoitettavan pihakaduiksi.

Talvisin liikkuminen ei ole esteetöntä, koska aeraus on välillä puutteellista ja aerauspenkat jäävät liian korkeiksi. Pihaliittymät tukkeutuvat aerauksessa, joka vaikeuttaa erityisesti liikuntaesteisiä. Myös katulamppuja toivotaan lisää. Taloyhtiöiden tulisi ilmoittaa autopaikkojen aerausajankohdat ja pysäköintialueilla inva-paikkojen merkintä tulisi tehdä selkeämmin. Ehdotetaan inva-alueen maalaamista sinisellä värillä. Pysäköintipaikat ovat liian kapeita, jotta autoon

siirtymiselle jää tilaa esim. pyörätuolilla liikkuvalla. Luiskien rakentamisessa näkee vielä osittain virheellisiä ratkaisuja, on huomioitava kääntymissäde oven edessä ja pyörätuolien ohuet renkaat tarttuvat porrasmalleihin.

Invataksien ja tilataksien saanti on epävarmaa ja ne eivät aina tule ajallaan. Toivottiin palveluntarjoajien valinnan mahdollisuuden laajenemista siten, että kaupunki lopettaisi kilpailuttamisen ja ottaisi kaikki palveluntuottajat mukaan määrittämällä hinnan ja asiakas saisi valita palveluntuottajien välillä. Julkinen liikenne on koettu esteelliseksi pyörätuolilla liikkuvalla. Oulu-Kuusamo välin pikavuoroille olisi saatava tiheämpään pysäkkejä keskustassa.

Kohdennettuja kampanjoita pitää järjestää kuntalaisten tietoisuuden lisäämiseksi esteettömyysasioista, kuten esim. tuoksuttomuudesta, mikä edelleen on ongelma julkisissa tilaisuuksissa ja tiloissa. Esimerkiksi terveyskeskuksen oven läheisyydessä tupakointi on kiellettävä kokonaan.

3.3. Perhe ja itsenäinen elämä

Vammaisten palvelut on järjestettävä niin, että ne tukevat vammaisen itsenäistä elämistä. Runsaasti palveluja tarvitsevia vammaisia henkilöitä ei saa erottaa perheestään sen vuoksi, että jotain palvelua ei ole pystytty tarjoamaan heille. Lapsen oikeuksien sopimuksen tarkoituksena on turvata jokaisen lapsen oikeus täysipainoiseen lapsuuteen sekä kasvuun ja kehitykseen. Myös vammaisen lapsi on oman elämänsä aktiivinen toimija. Lapsen oikeuksien sopimus sekä sopimusta valvova komitea korostavat lapsen omaa perheympäristöä parhaana kasvuympäristönä vammaiselle lapselle. Tämän toteutumiseksi vammaisten lasten perheet tarvitsevat riittävästi tukea ja apua. (Pollari, 2011).

YK:n vammaissopimuksen 23. artiklan mukaan vammaisilla henkilöillä on oikeus yhdenvertaisesti muiden kanssa solmia avioliitto ja perustaa perhe. Olennaista on lisäksi

se, että vammaisille henkilöille annetaan tarvittaessa tukea lasten hoidossa ja kasvatuksessa. Perheelle suunnatut palvelut pitää toteuttaa vastaamaan mahdollisimman hyvin vammaisen ja hänen läheistensä tarpeita ja toiveita kunakin ikäkautena. Vammaisilla vanhemmilla on oikeus kaikkiin perheille suunnattuihin palveluihin.

Kuusamossa lapsi- ja perhetyön varhaisen kuntoutuksen tavoitteena on estää lapsen tuen tarpeen kasautuminen ja pitkittyminen. Varhainen kuntoutus aloitetaan heti, kun tuen tarve yhdessä vanhempien kanssa on havaittu. Kuntoutuksella pyritään auttamaan lasta kehittymään ikätasonsa mukaisesti ja helpottamaan arjen sujuvuutta kotona, päivähoidossa ja koulussa. Lasten varhainen kuntoutus tapahtuu pitkälti peruspalveluissa, päiväkodissa ja esiopetuksessa. Vammaisten lasten perheet käyttävät Kuusamossa mm. seuraavia palveluita: vammaisten lasten kotihoidon palvelut, vuorohoito, aamu- ja iltapäivähoito, tilapäinen perhehoito. Osalle perheistä maksetaan omaishoidon tukea ja osalla vammaisista lapsista on tukihenkilö.

Yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämiseksi Kuusamon vammaispoliittisten linjausten tulee jatkossakin tukea vammaisten lasten perheiden jaksamista ja lasten kuntoutuksen toteutumista. Vammaisten lasten perheille tulee olla riittävästi tarjolla erilaisia perhepalveluita, kuntoutusta ja tiedonsaantia. Palveluiden kautta varmistetaan riittävä tiedonsaanti, erityisesti kun perheeseen syntyy vammaisen lapsi. Päivähoidon palveluissa tulee varmistaa hoidon ja kuntoutuksen laatu riittävällä tukitoimilla. Riittävät erityisosaamisen resurssit tulee turvata kaikilla peruspalveluiden osa-alueilla. Tukihenkilö- ja vertaistukitoimintaa tulisi kehittää perheiden hyvinvoinnin tueksi. (Veteläinen, 2014)

Vammaisfoorumissa 3.12.2019 kerätyn tiedon mukaan Kuusamossa on hyvin saatavilla tukea itsenäiseen elämään. Tämän mahdollistavat esim. henkilökohtaisen avustajan käyttö sekä asumisen ohjaus. Säännöllinen seuranta itsenäisen asumisen sujumisessa koetaan kuitenkin tärkeänä ja olisi hyvä, että työntekijä kävisi asiakkaiden kotona säännöllisesti. Myös mielenterveyden haasteissa kaivataan enemmän ohjausta ja tukea kotiin, sekä keskustelukumppania. Vapaaehtoisia

koetaan olevan liian vähän. Osa asianomaisista kokee, että omaiset puuttuvat liikaa vammaisen ihmisen elämään. Palveluja on kuitenkin hyvin saatavilla, jos niitä osataan hakea ja on valmiutta ottaa niitä vastaan.

Kehitysvammaisten avotyötoiminta toimii Kuusamossa hyvin ja avotyöpaikkoja on hyvin saatavilla samoin kuin ohjausta niin avotyöntekijälle kuin työpaikalle. Myös muille vammaisryhmille toivotaan työ- ja päivätoimintaa, esimerkiksi 3-4 tuntia päivässä. Nuorten työtoimintaraha koetaan liian pieneksi ja palkkatyötä on tarjolla liian vähän.

Erytisnuorten koulutusmahdollisuudet peruskoulun jälkeen ovat Kuusamossa puutteelliset. Myös se, minkä palveluiden piiriin nuoret kuuluvat huolettaa. Vammaisfoorumissa nousi esille myös se, että erityisnuoret voisivat hyötyä verkko-opinnoista koska välimatkat ovat täällä pitkiä. Sosiaalisen median kautta saatava vertaistuki on myös koettu hyväksi erityislasten vanhempien keskuudessa.

3.4. Asuminen

Vammaisten henkilöiden asumispalvelujen järjestämisvelvollisuutta koskevat säädökset on kirjattu sosiaalihuolto-, vammaispalvelu- ja kehitysvammaisten erityishuoltolakiin. Sosiaalihuoltolain 21§ mukaan asumispalveluja järjestetään henkilöille, jotka erityisestä syystä tarvitsevat apua tai tukea asumisessa tai asumisen järjestämisessä. Kotiin annettavat palvelut ovat ensisijaisesti suhteessa palveluihin, jotka edellyttävät muuttamista ja sisältävät sekä asumisen että palvelut. Tilapäistä asumista järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat lyhytaikaista (kiireellistä) apua. (Vammaispalvelujen käsikirja, 2019)

Sosiaalihuoltolain mukaisia asumispalveluja ovat:

- ✓ tuettu asuminen
- ✓ palveluasuminen
- ✓ tehostettu palveluasuminen.

Tuettua asumista sosiaalihuoltolain perusteella järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat tukea itsenäiseen asumiseen tai itsenäiseen asumiseen siirtymisessä. Tuetulla asumisella tarkoitetaan asumisen tukemista sosiaaliohjauksella tai muilla sosiaalipalveluilla.

Palveluasumisella tarkoitetaan palveluasunnossa järjestettävää asumista ja palveluja. Palveluihin sisältyvät asiakkaan tarpeen mukainen hoito ja huolenpito, toimintakykyä ylläpitävä ja edistävä toiminta, ateria-, vaatehuolto-, peseytymis- ja siivouspalvelut sekä myös sosiaalista kanssakäymistä ja osallisuutta edistävät palvelut. Tehostetussa palveluasumisessa palveluja järjestetään ympärivuorokautisesti asukkaan yksilöllisen tarpeen mukaan. Sosiaalihuoltolain mukainen palveluasuminen on erotettava vammaispalvelulain mukaisesta palveluasumisesta. (Vammaispalvelujen käsikirja, 2019).

Vammaisilla ihmisillä tulee olla oikeus valita, missä ja kenen kanssa he asuvat. Heillä on oltava saatavissa erilaisia koti- ja asumispalveluja, mukaan lukien tukipalvelut ja henkilökohtainen apu. Palveluasumiseen kuuluvat asunto sekä asumiseen liittyvät palvelut, jotka ovat välttämättömiä asukkaan jokapäiväiselle suoriutumiselle. (VPL 380/1987, Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 759/1987).

Asunnon muutostöillä helpotetaan vaikeavammaisen henkilön omatoimista pärjäämistä omassa kodissaan. Asumisen esteettömyys ja turvallisuus ja saavutettavat lähiympäristöt ja toimivat palvelut ovat keskeisiä itsenäisen elämän edellytyksiä. Esteettömyys on otettava huomioon aina, kun suunnitellaan asuinalueita ja rakennetaan uusia asuntoja.

Kuusamossa on 155 kehitysvammaista, joista yli puolet on asumispalvelujen piirissä (Kuusamon kaupungin asuntopoliittinen ohjelma 2014 - 2024,19). Kuusamossa on neljä asumisyksikköä aikuisille kehitysvammaisille. Kaupungin ylläpitämänä on kaksi yksikköä: Ruijanmutka ja Apajakoti. Kuusamon kaupunki järjestää palvelusetelillä

Rantalan (Seviset Oy) ja Attendo Oulangan asumispalvelut. Yksiköt tarjoavat kehitysvammaisille tehostettua palveluasumista, palveluasumista ja tuettua asumista, lisäksi Ruijanmutkassa on tarjolla vuorohoitopaikkoja. Pitkäaikainen laitosasuminen on purettu kokonaan. Lyhytaikaiseen laitoshoitoon kuuluu eripituisia tutkimus-, hoito- ja kuntoutusjaksoja kehitysvammaisten osaamiskeskuksessa Versossa Oulun Peltolassa ja Kolpeneen palvelukeskuksessa.

Aistivammaiset, liikuntaesteiset ja muihin pieniin vammaisryhmiin kuuluvat henkilöt asuvat pääsääntöisesti itsenäisesti ja selviytyvät kotioloissa yksilöllisesti toteutettujen palvelujen ja tukitoimenpiteiden avulla.

Tulevaisuuden tavoitteena Kuusamossa on vammaisten henkilöiden itsenäisen asumisen mahdollisuuksien tukeminen ja kehittäminen. Näin tuetaan vammaisten nuorten aikuistumista, itsenäistymistä ja arjenhallintaa. Vammaisen henkilön asumismuoto tulisi määräytyä yksilöllisesti ja asiakaslähtöisesti. Tässä apuna toimivat erilaiset toimintakyvyn kartoitukset ja myös Kuusamon kaupunkistrategian yhtenä painopisteenä on kotona asuminen. Kotona asumista pyritään toteuttamaan omaishoidon, koti- ja perhehoidon sekä kuntoutuksen käytäntöjä vahvistamalla. (Veteläinen, 2014)

Kuusamon kaupungin asuntopoliittinen ohjelma 2014-2024 käsittelee kohdassa 7 erityisryhmien asumista. Kyseisestä kohdasta löytyy kattavasti tietoa mm. yleisistä linjauksista, lainsäädännöstä, erityisryhmien asumismuodoista, erityisryhmien asuntotarpeen nykytilanteesta ja ennuste tulevaisuuden kehityksestä sekä keskeisistä tulevaisuudennäkymistä erityisryhmien asumisen järjestämisessä.

Vammaisten asumiseen liittyvät tarpeet tulee huomioida jo suunnitteluvaiheessa: kaavoituksessa ja itse rakentamisessa. Ennakoimalla erilaisia tarpeita, vältetään jälkikäteen tehtäviltä usein kalliilta korjaus- ja muutostöiltä. Tämä on tärkeää myös väestön ikääntyminen huomioon ottaen.

Eri vammaisryhmien asumisen järjestelyissä pyritään mahdollisimman yksilölliseen arvioon palvelujen ja tuen tarpeesta. Arvioinnit tehdään moni ammatillisena yhteistyönä ja mukana ovat esimerkiksi fysioterapeutti, toimintaterapeutti, sosiaalityöntekijä ja rakentamisen ammattilainen.

Vammaisfoorumissa 3.12.2019 saadun palautteen mukaan toimivaa asumisen järjestelyissä ovat seuraavat asiat: ohjausta asumiseen on tarjolla jo alkuvaiheessa ja tarvittaessa pidempäänkin tarpeen mukaan. Myös henkilökohtaista apua saatavilla hyvin arjen sujumisen tukemiseksi ja asunnon muutostyöt tehdään nopeasti, mikä edesauttaa itsenäistä selviämistä kotona ja kotiympäristössä. Kehitysvammaisille on riittävästi tarjolla palvelu- ja tehostettua palveluasumista.

Toisinaan ei vammainen henkilö pysty itse valitsemaan missä ja kenen kanssa asuu, esimerkiksi vaikeavammainen henkilö joutuu asumaan ikääntyvien asumisyksikössä. Myös asukkaita tulee kuulla paremmin asumisyksiköissä ja varmistaa tiedonkulku asukkaille ja omaisille. Joustavuutta asumisyksiköiden arjessa tulisi olla entistä enemmän ja hoitajien määrä ei aina vastaa asukkaiden tarpeita.

Palveluntarvetta tulee arvioida nykyistä useammin, jotta muutokset tulevat paremmin huomioituksi ja tuettua asumista tulisi olla nykyistä enemmän. Ongelmana tuli esille myös asumispalveluiden kohdentuminen lähes kokonaan kehitysvammaisille ja tämä koskee erityisesti tehostettua palveluasumista.

Kehittämisen kohteena saadussa palautteessa nähtiin pienten kodinomaisten yksiköiden tarve sekä vapaaehtoistoiminnan aktivointi. Voitaisiinko vapaaehtoistoiminnassa tiivistää koulujen ja järjestöjen yhteistyötä tuomalla kouluille tietoisuutta eri vammaisryhmistä.

3.5. Koulutus ja opiskelu - elinikäinen oppiminen

Vammaisille lapsille ja oppilaille on oltava riittävästi tukitoimia varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa, perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa opetuksessa. Opettajien ja muun henkilökunnan koulutukseen on sisällyttävä tietoa siitä, minkälaisia tukitoimia vammaiset oppilaat tarvitsevat. Koulurakennusten on oltava esteettömiä. Vammaisille oppilaille on järjestettävä aamu- ja iltapäivätoimintaa lähikouluissa.

Kuusamossa lapsi- ja perhetyön tulosalueella lasten varhaisen kuntoutuksen tavoitteena on estää lapsen varhaisen tuen tarpeen kasautuminen ja pitkittyminen. Eri toimijoiden tiiviissä yhteistyössä toteutetulla kuntoutuksella pyritään auttamaan lasta kehittymään ikätasonsa mukaisesti ja helpottamaan arjen sujuvuutta kotona, päivähoitossa ja koulussa.

Vammaisten nuorten hakeutumista koulutukseen ja työelämään on tuettava nykyistä paremmin. Siksi on kehitettävä vammaisten nuorten opinto- ja ammatinvalinnanohjausta. Ammatillisen erityisopetuksen yhteyksiä työelämään on vahvistettava. Korkeakouluissa opiskelijavalinnan ja opiskelun on oltava esteetöntä. Vammaisilla ihmisillä on oltava oikeus kouluttaa itsensä myös uuteen ammattiin.

Peda.net sivuostolla on määritelty integraation ja inklusion käsitteet koulu- ja opiskelumaailmassa. Integraatio viittaa tasa-arvoisuuteen ja täyteen osallistumisoikeuteen oppilaiden kesken. Käytännössä se tarkoittaa oppilaan, jolla on erityisen tuen päätös tai joka on muuten katsottu haasteelliseksi, sijoittamista yleisopetuksen ryhmään joko täysin tai osittaisesti. Integraatioajatuksella on haluttu tuoda esiin monien erityisluokkien oppilaiden pärjääminen yleisopetuksen ryhmässä kun tarjolla on riittävästi tukea. Samalla on integroimisen myötä haluttu opettaa hyväksyntää, yhteistyötä ja sosiaalista vuorovaikutusta erilaisten oppijoiden kesken.

Integraatio on välivaihe inklusioon, jolla tässä yhteydessä viitataan ajatukseen yhteisestä koulusta kaikille. Inklusio merkitsee siten kaikkien oppilaiden kasvamista

koulu-uran alusta alkaen yhdistyneessä koulutusjärjestelmässä, jossa ei ole erillisiä erityiskouluja ja erityisluokkia. Keskeistä ovat joustavat, kaikkien oppilaiden osallisuutta korostavat opiskelujärjestelyt.

<https://peda.net/rauma/tjeth/k%C3%A4sitteit%C3%A4/iji/ijil>

Vammaisten lasten ja nuorten tulee voida käydä koulua ja opiskella yhdessä ikätovereiden kanssa. Lähtökohtana tulee olla yleisopetuksessa toteutettavat opetus, yhdenvertaiset mahdollisuudet koulunkäyntiin, koulutukseen ja ammatin hankintaan. Perusopetuksessa on toteutettu inkluusioperiaatetta ja integroitu oppilaita kykyjen mukaan aktiivisesti myös yleisopetuksen opetusryhmiin. Sen sijaan peruskoulun jälkeiseen opetukseen pääsy ei edelleenkään ole vammaisille nuorelle itsestänselvyyttä.

Jokainen Suomessa vakituisesti asuva lapsi on oppivelvollinen. Mikäli perusopetuksen tavoitteita ei voida vamman tai sairauden vuoksi saavuttaa yhdeksässä vuodessa, lapsi otetaan pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin (11 vuotta). Perusopetuslain mukaan opetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua yhteiskunnan jäsenyyteen ja ihmisyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Oppilaalla on oikeus saada opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkki- ja avustajapalvelut, muut tukipalvelut sekä apuvälineet. (Vammaisten lasten koulutus ja tukisäätiö, 2019)

Suomen vammaispoliittisen ohjelman mukaan varhaiskasvatuksen, päivähoidon, esikoulun, peruskouluasteen ja harrastus toimintojen moniammatillinen samoin kuin hallinnonalojen sektorirajat ylittävä yhteistyö tukevat lapsia ja heidän vanhempiaan (VAMPO, 2010)

Kuusamossa on kaksi yhtenäistä peruskoulua. Rukan ja Nilon yhtenäiset peruskoulut, joiden erityisopetuksessa noudatetaan Kuusamon kaupungin perusopetussuunnitelmaa. Perusopetuslain mukaan oppilaalla on tarvittaessa oikeus saada opetussuunnitelman mukaisen opetuksen ohella oppilaanohjausta ja

riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea koko perusopetuksen ajan. Tukea on annettava heti, kun tuen tarve ilmenee. (OPH.fi) Oppimisen ja koulunkäynnin tuen kolme tasoa ovat yleinen, tehostettu ja erityinen tuki. Näistä oppilas voi saada kerrallaan vain yhden tasoista tukea.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata oppilaan tuen tarpeeseen. Tämä tarkoittaa yleensä yksittäisiä pedagogisia ratkaisuja sekä ohjaus- ja tukitoimia, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa osana koulun arkea. Yleistä tukea annetaan heti tuen tarpeen ilmetessä, eikä tuen aloittaminen edellytä erityisiä tutkimuksia tai päätöksiä. Tuen tarpeen kasvaessa oppilaan tulee saada tehostettua tukea. (OPH.fi)

Tehostettu tuki on oppilaan oppimisen ja koulunkäynnin jatkuvampaa, voimakkaampaa ja yksilöllisempää tukemista. Oppilas voi tällöin tarvita useampaa tuen muotoa. Tehostetun tuen aloittaminen, järjestäminen ja tarvittaessa palaaminen takaisin yleisen tuen piiriin käsitellään pedagogiseen arvioon perustuen moniammatillisesti yhteistyössä oppilashuollon ammattihenkilöiden kanssa. Tehostettua tukea annetaan oppilaalle laadittavan oppimissuunnitelman mukaisesti. Yhteistyö ja suunnitelmallisuus ovat tehostetun tuen toteutumisen edellytys. (OPH.fi)

Jos oppilaalle annettu tehostettu tuki ei riitä auttamaan oppilasta selviytymään koulutyöstä, tehdään hänelle pedagogiseen selvitykseen perustuva erityistä tukea koskeva hallintopäätös. Oppilaalle laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS), josta on käytävä ilmi erityistä tukea koskevan päätöksen mukaisen opetuksen ja muun tuen antaminen. Erityinen tuki muodostuu erityisopetuksesta ja muusta oppilaan tarvitsemasta, perusopetuslain mukaan annettavasta tuesta. Erityisopetus ja oppilaan saama muu tuki muodostavat järjestelmällisen kokonaisuuden. Huoltajan tuki, moniammatillinen yhteistyö ja yksilöllinen ohjaus ovat tärkeitä. Ennen kuin siirrytään erityiseen tukeen, käytetään kaikki muut kolmiportaiseen tukeen sekä varhaiseen ja ennaltaehkäisevään tukeen mahdollistavat toimenpiteet. (OPH.fi)

Perusopetuksen osalta Kuusamossa pyritään jo tällä hetkellä toteuttamaan ainakin osittaista inklusiota. Riittävien tukitoimien esim. henkilökohtaisten opetussuunnitelmien ja koulunkäynnin ohjaajien sekä muiden tarkoituksenmukaisten tukitoimien avulla mahdollistetaan koulunkäynti omassa lähikoulussa. Erityisoppilaiden ja heidän mielipiteidensä huomioon ottamista tulisi kehittää opetussuunnitelmaa tehtäessä sekä opetuksen toteutuksessa.

Tulevaisuuden haasteina on peruskoulun jälkeisen toisen asteen opiskelun mahdollistaminen myös eri tavoin vammaisille nuorille. Jo peruskouluvaiheessa oppilaan ohjausta tulee vahvistaa ja yhteistyötä eri toimintatahojen kanssa tiivistää. Valma-opetus (valmentava opetus) toimii Kuusamon Kainuun ammattiopiston toimipisteessä. KAO:n toimipisteessä on kuitenkin varmistettava kaikille nuorille mahdollisuus opiskeluun, joten myös ammatilliselle erityisopetusryhmälle olisi tarvetta. Olisiko Luovin opetusryhmää mahdollisuus saada toimintaan takaisin? Ammatillisia erityisopettajia KAO:n toimipisteessä on ja heidän toimintaedellytyksiä oppilaiden hyväksi tulisi varmentaa. Myös erilaisten opiskelumahdollisuuksien tarjontaa pitää monipuolistaa, esim. verkko-opintojen mahdollistuminen.

3.6. Sosiaali- ja terveystyöpalvelut

Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kehittämisestä ja toimeentulon turvaamisesta (Stm. 2019.) Vammaisilla henkilöillä on oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja syrjimättömyyteen sekä tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. Periaatteena on, että julkiset palvelut suunnitellaan kaikille sopiviksi ja ympäristö sekä asuminen esteettömäksi. Kun yleisten palvelujen apu ei riitä, järjestetään erityispalveluja, kuten asumis-, apuväline-, kuljetus- ja tulkkauspalvelua.

Lainsäädännöllisesti lähtökohtana on, että palvelut ja tukitoimet järjestetään ensisijaisen lain mukaisesti eli käytännössä sovelletaan sosiaalihuoltolakia. Mikäli sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut ja tukitoimet eivät ole riittäviä tai

tarkoituksenmukaisia, järjestetään palveluja ja tukitoimia vammaispalvelulain mukaisesti.

Vammaispalvelulain tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Palveluja on järjestettävä siinä laajuudessa ja muodossa kuin vammaiset henkilöt niitä tarvitsevat. Lisäksi tavoitteena on ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä. Vammaispalveluasetuksen mukaan vammaisten henkilöiden tarvitsemat palvelut ja tukitoimet edellytetään järjestettävän siten, että ne tukevat heidän omatoimista suoriutumistaan. Vammaispalvelulaki on ensisijainen kehitysvammalakiin nähden. (STM, 2019)

Jokaisella on oikeus toimeentuloon. Työ on toimeentulon ensisijainen lähde, mutta käytännössä sosiaaliturvaetuudet ovat erityisesti vaikeavammaiselle henkilölle hyvin keskeinen toimeentulon ja yhteiskunnan osallisuuden tuki. Sosiaaliturvan tason tulisi olla riittävä kunkin vammaisen henkilön elämäntilanteen ja yksilöllisen tarpeen suhteen. Vammaisten henkilöiden sosiaaliturva koostuu rahallisten etuuksien lisäksi useista palveluista ja tukitoimista, jotka auttavat vammaista selviytymään välttämättömistä päivittäisistä toimista. (KELA, 2019)

Kuusamossa vammaisten henkilöiden tarvitsemien palvelujen ja tukitoimien selvittämiseksi tehdään palvelutarpeen arvio ja sen perusteella henkilökohtainen palvelusuunnitelma. Suunnitelman toteutumista seurataan ja se tarkistetaan tarpeen mukaan. Erilaisia palveluita ja tukitoimia ovat apuvälinepalvelut, asunnon muutostyöt, henkilökohtainen apu, kuljetuspalvelut, palveluasuminen kehitysvammaisten erityispalvelut, kuntoutus, omaishoidontuki, laitoshoido, perhehoito, päivätoiminta, sopeutumisvalmennus ja kuntoutusohjaus, taloudellinen tuki, tulkkauspalvelu ja tuki työllistymiseen ja työntekoon.

Perusterveydenhuollolla tarkoitetaan kunnan järjestämää väestön terveydentilan seurantaa, terveyden edistämistä ja sen osana terveys- neuvontaa ja terveystarkastuksia, suun terveydenhuoltoa, lääkinnällistä kuntoutusta,

tarvittaessa kuntoutuksen yhteyshenkilön. (Terveyskylä.fi) Apuvälinetarpeen arviointiin erikoissairaanhoidossa edellytetään yleensä lääkärin lähetettä. Perusterveydenhuollon apuvälineiden osalta usein riittää oma yhteydenotto tai asiantuntijalausunto. Sosiaalitoimessa vammaispalveluhakemukseen tulee yleensä liittää asiantuntijalausunto.

Vammaisfoorumeissa kerätyn aineiston mukaan terveyspalveluiden nopea, hyvä ja monipuolinen saatavuus sekä yhteistyö erikoissairaanhoidon kanssa nähtiin hyvinä asioina Kuusamossa. Palvelusetelin käyttömahdollisuus sekä laaja yksityisten toimijoiden kenttä lisäävät valinnanmahdollisuuksia. Terveyspalveluiden palvelujärjestelmässä nähtiin toimivaksi, että kehitysvammaisille on nimetty oma lääkäri. Myös lääkinnällinen kuntoutus koettiin toimivaksi, fysioterapiapalveluita ja muita terapiamuotoja on Kuusamossa hyvin tarjolla. (Veteläinen, 2014)

Vammaisfoorumissa 3.12.2019 kerätyn tiedon mukaan terveydenhuollon peruspalvelut toimivat Kuusamossa hyvin. Aikoja on saanut hyvin varattua, itse ilmoittautuminen toimii ja apua koetaan saavan tarvittaessa. Lääkäripalveluiden saavutettavuus huolettaa mielenterveysasiakkaita ja palautteena on tullut, ettei mielenterveyskuntoutujien fyysisiä oireita oteta aina vakavasti.

Laboratorion ajanvaraus koetaan vaikeana, koska henkilökohtaista palvelua ole saatavilla. Ihmiset kokivat, että luukuttamista tapahtuu edelleen ja ohjaamista tarvittaisiin enemmän. Yksityisyyden suoja ei toteudu päivystyksessä ja asiakkaan ohitse puhumista tapahtuu edelleen (puhutaan avustajalle tai saattajalle). Näkövammaiset on hyvä huomioida jatko-ohjeistuksen suhteen, koska ohjeet annetaan yleensä kirjallisena.

Kelan nettisivuilla asiointi tuottaa välillä vaikeuksia, osalla taas oli positiivisia kokemuksia verkon kautta asioimisessa. Soittopyyntö systeemi koetaan toimivana, mutta neuvontapalveluissa on puutteita. Asiakkaat kokivat, että KELA:n etuuksista ei tiedoteta tarpeeksi aktiivisesti ja selkeästi.

3.7. Työelämä

YK:n vammaissopimus tunnustaa vammaisten henkilöiden oikeuden tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Suurimmat vammaisten työllistymistä vaikeuttavat esteet ovat usein asenteellisia. Tosin myös riittävien tukipalvelujen puute voi vaikeuttaa työllistymistä.

Päivätoiminta, työtoimintaa ja avotyötoimintaa järjestetään joko sosiaalihuoltolain, vammaispalvelulain tai kehitysvammalain. Kehitysvammalain 2 §:n mukaan erityishuoltoon kuuluu työtoiminnan järjestäminen. Lisäksi kehitysvammalain 35 § mukaan erityishuollon tarpeessa olevalle on myös pyrittävä järjestämään työhönvalmennusta, työtoimintaa sekä muuta virikkeitä antavaa toimintaa. Vammaispalvelulain (8b§) mukaan kunnan on järjestettävä vaikeavammaisille henkilöille päivätoimintaa, jolla edistetään itsenäistä selviytymistä sekä sosiaalista vuorovaikutusta. Päivätoimintaa voidaan järjestää myös kehitysvammalain nojalla.

Toimintaa järjestetään useimmiten eri toimijoiden esimerkiksi kuntien, kuntayhtymien tai säätiöiden ylläpitämissä, kehitysvammaisille suunnatuissa työ- ja toimintakeskuksissa. Työtoimintaa voidaan järjestää myös avotyötoimintana, jossa työtoiminta toteutetaan tavallisilla työpaikoilla. Työtoiminnasta ei makseta palkkaa, vaan avotyöntekijä saa työosuusrahaa, enintään 12 € päivässä ja maksimi summa perustuu verottajan ohjeistukseen. Kuusamossa kehitysvammaisten kohdalla toimintakeskus Otava maksaa avotyöntekijöille työosuusrahaa, joka laskutetaan työnantajilta. Työtoimintapäivien määrästä sovitaan aina yksilöllisesti.

Vammaisen henkilön työllistymisen tavoitteena voi olla sijoittuminen koulutusta vastaavaan työhön tai jatkaminen olemassa olevassa työssä myös vammautumisen jälkeen. Työpaikoilla erilaisten työntekijöiden huomioiminen on kaikkien etu. Joustavilla ja yksilöllisillä työajoilla ja -muodoilla sekä esteettömillä ja saavutettavilla työolosuhteilla mahdollistetaan vammaisten työnteko. (STM, VAMPO.)

Kuusamon kaupunki järjestää aikuisille kehitysvammaisille työ- ja päivätoimintaa toimintakeskus Otavassa. Toiminnan tärkein tehtävä on toteuttaa toimintakykyä ylläpitävää ja kuntoutumista edistävää työ- ja päivätoimintaa. Toimintakeskuksen asiakkaista noin 30 asiakasta työskentelee avotyötoiminnassa. Osa toiminnassa mukana olevista on mielenterveyskuntoutujia ja muiden vammaisryhmien asiakkaita.

Tavoitteena on, että vammaispoliittisten linjausten tulisi myös tulevaisuudessa tukea vammaisten henkilöiden työllistymistä avoimille työmarkkinoille sekä mahdollisuutta mielekkääseen tekemiseen. Työllistämisen tukitoimia sekä vammaisten työ- ja päivätoimintaa tulisi jatkuvasti kehittää. Olisi tärkeää, että vammaiset voisivat olla myös mukana työ- ja päivätoiminnan suunnittelussa. (Veteläinen, 2014)

3.8. Kulttuuri ja vapaa-aika

Suomen vammaispoliittisen ohjelman mukaan vammaiset henkilöt osallistuvat nykyisin enemmän kulttuuri- ja muuhun vapaa-ajan toimintaan sekä toimivat myös näiden alojen ammattihenkilöinä. Liikunta-, taide-, matkailu- ja kirjastopalvelut on tarkoitettu kaikille kansalaisille. Vammaisten ihmisten osallistumismahdollisuudet niihin ovat parantuneet, mutta keskeisiä esteitä ovat edelleen rakennusten, tilojen ja niiden ympäristön esteellisyys. (VAMPO 2010, 120 - 121)

Vammaisille henkilöille on varmistettava yhdenvertainen mahdollisuus osallistua julkisiin taide- ja kulttuuritapahtumiin. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät yhteiset kokemukset ovat kaikille merkityksellisiä. Liikunnalla on suuri merkitys sekä perusoikeutena, että terveyden ja hyvinvoinnin osatekijänä.

Vammaisfoorumeissa saadun tutkimusaineiston mukaan Kuusamossa on monipuolinen kulttuuri- ja vapaa-ajan tarjonta. Liikuntakeskuksen monipuolisia mahdollisuuksia pidetään hyvänä, kuten erityisliikunta- ryhmiä sekä voima- ja tasapainoryhmiä. Toimintakeskus Otavan ja liikuntakeskuksen yhteistyö on koettu toimivaksi. Myös eri yhdistysten järjestämät vapaa-ajan toiminnot ovat tärkeitä.

Tulevaisuuden tavoitteena on edelleenkin tukea vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia olla osallisina kulttuuri- ja vapaa-ajan tarjonnassa. Monimuotoinen esteettömyys auttaa vammaisia henkilöitä osallistumaan. Ensisijaisesti yleisten palvelujen järjestämisessä tulisi huomioida vammaiset henkilöt ja heidän tarpeensa. Kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden eri tuottajille tulisi järjestää koulutusta ja ohjausta vammaisuuden huomioimiseksi. Jatkossakin yhdenvertaisuuden ja osallisuuden mahdollistajana tulee taata toimivat kuljetuspalvelut sekä saattajien ilmainen sisäänpääsy.

Kuusamon kaupunkistrategiassa on tavoitteena hyvinvointia tukeva esteetön ja turvallinen ympäristö. Tätä pyritään toteuttamaan edistämällä kaikenikäisten laaja-alaista hyvinvointia muun muassa tarjoamalla monipuolisia liikuntamahdollisuuksia sekä lisäämällä monipuolista kulttuurin harrastamista. Kulttuuri- ja muidenkin tapahtumien järjestämisessä on huomioitava myös tuoksuyliherkkyydestä kärsivät ihmiset. Heitä ajatellen on järjestetty tuoksuttomia näytöksiä ja niiden toteutuminen jopa enenevässä määrin on jatkossakin tärkeää. Kaupunki tukee eri vammaisryhmien osallistumismahdollisuuksia liikunta- ja kulttuuritapahtumien osalta ja tämä pitää myös tulevaisuudessa varmistaa.

3.9. Tutkimus ja kehittäminen

Vammaistutkimus on viime vuosina lisääntynyt, mutta se on edelleen liian vähäistä. Kuusamon kaupungin työntekijät ovat osallistuneet Vamo - hankkeen koulutuksiin ja sieltä on saatu materiaaleja ja työkaluja käytännön työhön ja sen kehittämiseen, hanke jatkuu edelleen. Kuusamon kaupunki järjestää työntekijöilleen mahdollisuuksia osallistua erilaisiin alan koulutuksiin. Koulutuksiin osallistuminen avaa mahdollisuudet oman työn reflektointiin ja kehittämiseen.

Vammaispalvelulain mukaan vammaisille on tehtävä palvelusuunnitelma, johon sisältyvät kaikki vammaisen henkilön tarvitsemat palvelut. Palvelusuunnitelmiin on kerättävä sellaisia tietoa, jotka parantavat vammaisen henkilön palvelujen

suunnittelua ja toteutusta. Palvelusuunnitelmien toimivuutta voitaisiin kehittää yhdessä asiakkaiden ja alan oppilaitosten kanssa esimerkiksi kohdennettuna koulutuksena tai erilaisina tutkimus- ja opinnäytetyöhankkeina. Lapin AMK:n sosiaali- ja terveystieteiden yksikön maksullista tutkimus- ja kehittämistoimintaa on mahdollista käyttää vammaistutkimukseen ja kehittämistoimintaan sekä henkilöstön täydennyskoulutukseen. Ammattikorkeakouluissa voidaan tehdä vammaisuuteen liittyviä opinnäytetöitä ja selvityksiä työelämän tarpeista lähtien.

Jatkossa kehittämistyössä tulee ottaa huomioon eri toimialojen kilpailutukset ja niiden vaikutukset eri vammaisryhmiin ja ikääntyviin, esimerkiksi kuljetuspalvelut, palvelulinjat ja auraspalvelut. Myös asioiden valmistelun aikana yhteistoimintaa eri käyttäjäryhmien kanssa voidaan kehittää edelleen. Selkeäkielisyttä ja ymmärrettävyyden varmistamista on syytä kehittää päätösten ja ohjeistuksien osalta.

4. TOIMENPIDEOHJELMA 2020 – 2025

4.1. Taustaa toimenpideohjelmalle

Toimenpideohjelmassa laadittaessa on huomioitava kolmen keskeisen käsitteen korostuminen lähes kaikessa ohjelmaa varten kerätyssä palautteessa ja aineistossa.

1. osallisuus
2. saavutettavuus
3. esteettömyys

Tarkasteltaessa Kuusamon kaupunkistrategiassa samat käsitteet sisältyvät erityisesti seuraaviin painopisteisiin.

1. hyvinvointia tukeva esteetön ympäristö

2. yhtäläiset mahdollisuudet
3. kuntalaisten osallisuus ja osallistumismahdollisuudet
4. palveluiden saatavuus ja saavutettavuus

Myös uuden kaupunkistrategian mukainen tapa toimia sisältää osallisuuden, saavutettavuuden ja esteettömyyden käsitteet.

Toki muutkin käsitteet ovat tärkeitä, mutta saadussa palautteessa korostuvat esteettömyys, saavutettavuus ja osallisuus. Ilman esteettömyyttä ei ole mahdollisuutta osallisuuteen ja saavutettavuuteen. Toisaalta osallisuus sekä saavutettavuus mahdollistavat esteettömyyden esille tuomisen. Kyse kehästä, jossa tekijät ovat toinen toisistaan riippuvaisia ja mahdollistavat toinen toisensa. Esteettömyys pitää nähdä fyysistä esteettömyyttä laajempänä asiana: sosiaalinen, psyykkinen, tiedollinen yms. Esimerkiksi kaupungin tiedottamisen tulee olla sellaista, että se on ymmärrettävää ja sitä on saatavilla vaihtoehtoisilla kommunikaatiotavoilla, nyt näin ei ole.

Esteettömyyden, osallisuuden ja saavutettavuuden varmistaminen ja vahvistaminen lisäävät yhdenvertaisuutta ja itsemääräämisoikeutta. Lisäksi erityispalveluiden tarve on vähäisempi, kun suunnittelussa ja toteuttamisessa huomioidaan jo lähtökohtaisesti esteettömyys, osallisuus ja saavutettavuus. Esimerkiksi voidaan ottaa myöhemmin tehtävät, useinkin, kalliit asunnon muutostyöt.

Seuraavissa kappaleissa olevista ehdotetuista toimenpiteistä vammaisneuvosto ottaa omaan vuosittaiseen toimintasuunnitelmaan eteenpäin vietävät toimenpiteet. Samalla laaditaan tarkempi suunnitelma toteuttamisesta ja vastuuhenkilöstä/ -henkilöistä.

4.2 Toimenpiteet eri osakokonaisuuksittain

Osallistuminen ja vaikuttaminen

Osallistumisen ja vaikuttamisen näkökulmasta tarvittavat ja ehdotettavat toimenpiteet ovat seuraavat:

1. Esteettömyyden huomioiminen viestinnässä, vaihtoehtoisten kommunikaatiomenetelmien hyödyntäminen, esimerkiksi tiedottamisessa kuvamateriaalia tekstin rinnalle esimerkiksi viittomakielistä tulkkausta.
2. Saavutettavuuden varmistaminen sähköisen asioinnin edistämällä.
3. Osallisuuden edistäminen ottamalla käyttäjät mukaan suunnitteluun ja päätöksen tekoon, esimerkiksi vammaisneuvoston hyödyntäminen

Lisäksi esteettömyyttä pitää edistää erilaisin teknisin ratkaisuin, mm. siirrettävillä induktion silmukoilla. Teknisistä ratkaisuista tulee myös tiedottaa selkeämmin ja paremmin ja tämä edistää osallisuutta sekä saavutettavuutta.

Ympäristö ja liikkuminen

ehdotettavat toimenpiteet ympäristön ja liikkumisen osalta

1. Esteettömyyden edistäminen: tehdään säännöllinen esteettömyyskartoitus julkisiin ulko- ja sisätiloihin hyödyntämällä vammaisneuvoston osaamista, tarkasteluun mukaan myös kommunikaation ja viestinnän esteettömyys.
2. Osallisuuden edistäminen: otetaan mukaan suunnitteluun ja päätöksentekoon kokemusasiantuntijuus.
3. Saavutettavuuden edistäminen huolehtimalla ylläpidosta, esimerkiksi lumenauraus ja polanteiden poisto talvella, teknisten apuvälineiden huolto toimivuuden takaamiseksi.

Perhe ja itsenäinen elämä sekä asuminen

Ehdotettavat toimenpiteet

1. Esteettömyys: tuetaan eri vammaisryhmiä mahdollisimman itsenäiseen elämään asumispalveluiden ja asumiseen liittyvien tukipalveluiden kehittämisellä, jokaiselle oma koti voimavarojen sallimien mahdollisuuksien puitteissa.
2. Osallisuus: asiakas/ asukas keskiöön asumiseen liittyvissä tukitoimissa ja palveluissa, palvelu- ja tukisuunnitelman kehittäminen asiakaslähtöisempään suuntaan. Tuetaan asiakas itsenäisen elämän suunnittelussa ja toteuttamisessa.
3. Saavutettavuus: henkilökohtaisen avun ja tukihenkilötoiminnan kehittäminen, mahdollistetaan osallistuminen erilaisiin kodin ulkopuolisiin tapahtumiin.

Koulutus ja opiskelu – elinikäinen oppiminen

Toimenpiteet: esteettömyyden, osallisuuden ja saavutettavuuden edistäminen kehittämällä monimuotoisia opetusmenetelmiä sekä mahdollistamalla peruskoulun jälkeen toisella asteella valmentavaa koulutusta. Lisäksi erityisryhmien ammatillisen koulutuksen toteuttamisen mahdollisuuksia Kuusamossa tulee kartoittaa.

Sosiaali- ja terveysterveystoimet

Ehdotettavat toimenpiteet

1. Esteettömyys: turvataan riittävä osaaminen perusterveydenhuollossa, erikoissairaanhoidon osalta talous voi olla este pienituloiselle (matkat, maksut yms.).

2. Osallisuus: selkeä ohjaus ja neuvonta, mahdolliset vaihtoehtoiset kommunikaatiomenetelmät käyttöön, varmistetaan nimenomaan asiakkaan/ potilaan mahdollisuus osallistua hoidon ja palvelujen suunnitteluun.
3. Saavutettavuus: lähipalvelujen ja kotiin annettavien palvelujen tärkeys, kulkeminen voi olla hankalaa, tuetaan myös asiakkaan lähiverkostoa.

Työelämä

Ehdotettavat toimenpiteet:

1. Esteettömyys: Kartoitetaan vammaisten työllistymisen esteitä, yhteistyössä asiakaspalvelu Askeleen kanssa vajaakuntoisten työllistymisen edistämiseksi.
2. Osallisuus: Kehitetään avotyötoimintaa ja tuettua työtä kuntouttavaksi väyläksi palkkatyöhön.
3. Saavutettavuus: Varmistetaan vammaisuuteen liittyvää osaamista paikallisesti, esimerkiksi paikallisessa lähihoitaja- ja sairaanhoitajakoulutuksessa, tarvitaan yhteistyötä oppilaitoksen kanssa opintojen sisältöjen suunnittelussa.

Kulttuuri ja vapaa-aika

Ehdotettavat toimenpiteet:

1. Esteettömyys: Parannetaan esteettömyyttä kulttuurin, liikunnan ja järjestöjen toimitiloissa (mm. toimivat induktiosilmukat, pyörätuolipaikat)
2. Osallisuus: Tukihenkilö- ja henkilökohtaisen avun kehittäminen tukemaan kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin osallistumista tukemaan.
3. Saavutettavuus: huomioidaan eri vammaisryhmien tarpeet toimitiloissa ja vapaa-ajan tapahtumissa kehittämällä palveluntarjoajien ja kuntalaisten yhteistyömuotoja.

LÄHTEET

Invalidiliitto. Hakupäivä 29.9.2019.

<https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/esteettomyyskesku-eske>

Invalidiliitto. Hakupäivä 25.9.2019.
<https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/saavutettavuus>

Kehitysvammaliitto. Papunet. Hakupäivä 25.9.2019.
<https://papunet.net/tietoa/kommunikoinnin-esteettomyys>

Kela.fi.2019. Hakupäivä 3.10.2019. <https://www.kela.fi/vammaistuet-pikaopas>

Kuusamon kaupunki. Asuntopoliittinen ohjelma vuosille 201-2024.

Kuusamon kaupunki. Kaupunkistrategia vuoteen 2021. Hakupäivä 25.9.2019.
http://www.kuusamo.fi/sites/default/files/kaupunkistratgia_vuoteen_2021.pdf

[Arvio ,Maria. Kehitysvammatieteen professori. Aivosäätien luento ja materiaalit . Tahkokangas. Oulu 27.09.2019.Kun on halki elämän toisista riippuvainen.](#)

Kuusamon kaupunki. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusohjelma 2019-2010.

Lapin Yliopisto. Hakupäivä 8.10.2019 <https://www.ulapland.fi/FI/Kotisivut/VamO-hanke>

Lapin Yliopisto. Hakupäivä 8.10.2019 [VamO - hanke](#) (Osallisuuden varmistaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen vammaissosiaalityön asiakasprosessissa, ESR-hanke: S20752)

Nurmi - Koikkalainen ym. 2017. Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta. Hakupäivä 8.10.2019. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135650/URN_ISBN_978-952-302-946-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Oikeusministeriö. Finlex.fi.2019.Laki kehitysvammaisten erityishuollosta. Hakupäivä 10.10.2019 <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1977/19770519>

Oikeusministeriö. Finlex.fi.219. Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta. Hakupäivä 10.10.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2010/20100133>

Oikeusministeriö. Finlex.fi. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista. 2019. Hakupäivä 10.10.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1987/19870380>

Oikeusministeriö. Finlex.fi.2019. Sosiaalihuoltolaki. Hakupäivä 10.10.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L7P55>

opetushallitus. Hakupäivä 3.11.2019 www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oppimisen-ja-koulunkaynnin-tuki

Pollari. K. 2011. Ihmisoikeudet kuuluvat kaikille. Julkaisussa Anne Hujala (toim.) Erityistä tukea tarvitseva lapsi on ensisijaisesti lapsi: lapsen oikeudet osaksi vammaispolitiikkaa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2011:10

Oikeusministeriö. Yhdenvertaisuus. Hakupäivä 25.9.2019. <https://yhdenvertaisuus.fi/etusivu>

<https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM004:00/2015>

Oikeusministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle -hanke. Hakupäivä 30.9.2019 <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM004:00/2015>

Pedagogiikkaa netissä. Hakupäivä 5.1.2020

<https://peda.net/rauma/tjeth/k%C3%A4sitteit%C3%A4/iji/ijil>

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010. Hakupäivä 24.9.2019.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72197/URN%3ANBN%3Afi-fe201504225692.pdf?sequence=1>

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:4. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma. VAMPO 2010-2015.

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:6 selkokieli. Hakupäivä 11.10.2019.
https://thl.fi/documents/470564/817072/selko_vampo.pdf/198538d9-a87f-46cd-9e0d-1134f519b081

Sosiaali- ja terveysministeriö. Hakupäivä 30.9.2019 <https://stm.fi/osallisuuden-edistaminen>

Sosiaali- ja terveysministeriö. Hakupäivä 3.10.2019

<https://stm.fi/lainsaadanto/vammaiset>

Sosiaali- ja terveysministeriö. Vammaispalvelut ja tukitoimet. Hakupäivä 16.10.2019.
<https://stm.fi/vammaispalvelut-tukitoimet>

Sosiaali- ja terveysministeriö. Hakupäivä 24.9.2019. <https://stm.fi/vammaispalvelut-tukitoimet>

Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. Hakupäivät 24.9.2019 ,30.9.2019, 15.10.2019.
<https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/ajankohtaista/vammaislainsaadannon-uudistus>

Vammaisten lasten koulutus ja tukisäätiö. Hakupäivä 3.10.2019
<https://vamlas.fi/koulu-ja-opiskelu/>

Vammaispoliittinen foorumi 03.12.2019, Kuusamon kaupunki valtuustosali, kooste Vammaisneuvoston pöytäkirja, 23.01.2020.

Veteläinen S., 2014. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistäminen. Oamk. Sosiaali- ja terveystieteiden johtamisen ja kehittämisen Ylempi AMK.

Julkaisun pysyvä osoite on

<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201710058893>

Tilastoraportti : 34/2017

Vammaisten palvelut 2016 – Kuntakyselyn osaraportti

Tilastoraportti 34/2017, 5.10.2017.